

Črni božič in kulturna vojna

IGOR HARB

Uspeh in pomen filmov se vse pogosteje meri tudi po odzivu, ki ga beležijo na spletu, vendar некоč odprti forumi postajajo bojišča kulturne vojne, pogosto uperjene proti filmom ženskih avtoric. Eden takih primerov je tudi lanski **Črni božič** (Black Christmas, 2019, Sophia Takal), predelava istoimenske klasike iz leta 1974. Zgodba filma je postavljena v študentsko naselje, kjer morilec na začetku božičnih počitnic zalezuje študentke in ubija drugo za drugo. Glavna junakinja Reily (Imogen Poots) ugotovi, da gre za zaroto, in skuša priti stvarem do dna, ob tem pa rešiti svoje prijateljice. O podrobnostih in ozadju dogajanja po predstavitvi filma smo se pogovarjali tudi s soscenaristko April Wolfe.

Konec leta 2019 je v kinematografe prišla grozljivka **Črni božič**, ki je v recenzijah uveljavljenih kritikov dosegla povprečne ocene, z nekaterimi pozitivnimi in približno enako negativnimi, kar kaže tudi skupna ocena 49 % na agregatu Metacritic, medtem ko je na Rotten Tomatoes z 38 % nekoliko nižja (tudi zaradi drugačne metodologije). Po drugi strani je bil odziv publike oziroma tako imenovanih oboževalcev grozljivk na družabnih omrežjih in filmskih spletnih portalih izrazito negativen, vendar pa, kot razlaga April Wolfe, s katero smo se pogovarjali prek *zooma*, niti ne povsem nepričakovano. Na osrednjem filmskem portalu IMDb ima film oceno uporabnikov 3,2 (od 10), na Metacriticu celo 1,8 (od 10). April Wolfe kot osnovni razlog za nizke številke poudari dejstvo, da je film režirala ženska, vse skupaj pa je potenciral filmski studio: »Mislim, da del tega odziva izvira iz odločitve studia Blumhouse, kako promovirati film. Nenavadno je, kadar si prvi, in midve s Sophio (Takal, op. a.) sva bili prvi ženski, ki sva pri njih napisali/režirali film za kinematografsko distribucijo. In ker sva bili prvi, so želeli to posebej poudariti, kot da bi šlo za nekaj nenavadnega. Mislim, da je to nastavilo teren, saj

imamo v ZDA trenutno močne težnje k mizoginiji, nasprotovanje filmom ženskih režiserk, ki sega vsaj do Patty Jenkins in njene **Čudežne ženske** (Wonder Woman, 2017). Takrat so postavili šablono za odziv na filme velikih studiev, ki jih režirajo ženske; nazadnje smo to denimo videli pri filmu **Ptice roparice** (Birds of Prey: And the Fantabulous Emancipation of One Harley Quinn, 2020), ki ga je režirala Cathy Yan. Tudi me smo dobile podoben odziv od tako imenovanih oboževalcev.«

Studio Blumhouse se je pred časom znašel pod udarom kritik, da kljub nizu uspešnic (**Zbeži!** [Get Out, 2017, Jordan Peele], **Noč čarovnic** [Halloween, 2018, David Gordon Green], **Paranormalno** [Paranormal Activity, 2007, Oren Peli]) ne daje dovolj priložnosti režiserkam in scenaristkam. Vodja studia Jason Blum se je takrat branil, da iščejo režiserke, vendar pa med filmarkami ni toliko zanimanja za grozljivke. Kot razloži April Wolfe, je studio režiserkam sprva ponujal zgolj drugorzredne scenarije, tako da so jih avtorice, kot je Jennifer Kent (**Babadook**, 2014), povsem razumljivo zavrnile. Sophia Takal je bila prva, ki je dobila priložnost narediti film po lastni predlogi in se je ustvarjanja scenarija lotila skupaj z April Woolfe. A studio je bil nad tem razvojem dogodkov morda malo preveč navdušen. Građiva, ki so jih ob napovedi filma poslali medijem, so bila polna feminističnih floskul, denimo: »Te mlade ženske pa niso zgolj mlade dame v težavah. Namesto da bi bile lahek plen morilca, kot so bile v izvorniku iz leta 1974 ..., predstavljajo nadgradnjo, pripravljeno za sodobni čas, tako da študentke izkoristijo 'DNK zadnjega dekleta', da se borijo proti morilcu.« Pri tem seveda ne razložijo, kaj naj bi bil ta DNK zadnjega dekleta, niti se ne ozirajo na to, da so bile junakinje izvornika kompleksne, zanimive in precej trdovratne. »S tem načinom promocije so nam na hrbet narisali veliko tarčo,« razlaga April Wolfe, »hkrati pa je k slabemu odnosu glede

filma pripomoglo tudi, da gre za predelavo, saj ljudje sovražijo predelave filmov, ki so jih imeli radi ... Tudi če se izvirnika ne spomnijo. In med tistimi, ki so se sovražno odzvali, jih mnogo ni vedelo prav veliko o tem filmu.«

Hiter pregled mnenj uporabnikov o *Črnem božiču* na portalu IMDb prikaže naslove, kot so »Najslabši film leta«, »Smet« in »Potrata časa«, a najbolj povedni so tisti, ki razkrijejo, kaj konkretno je zbudlo ocenjevalca: »Seksistični stereotipi«, »Prazne feministične blodnje«, ali pa »To ni feminizem, ampak mizandrija¹.« Seveda ni nenavadno, da se ocene uveljavljenih kritikov ne skladajo z ocenami gledalcev, sploh pri žanrskih filmih, vendar v tem primeru razkorak ni posledica nerazumevanja kompleksne tematike, temveč gre več kot očitno za bitko kulturne vojne. Če denimo na IMDb pregledamo, katere filme so poleg *Črnega božiča* ocenili najhujši med »kritiki« (in predvsem tisti, ki problematizirajo feministično sporočilo filma) ugotovimo, da je pri mnogih to edina ocena, pri nekaterih pa je del serije negativnih ocen filmov in nadaljevank, ki so jih ustvarile ženske oziroma imajo junakinje v glavnih vlogah (npr. **Batwoman** [Caroline Dries, 2019–], **Nevidni človek** [The Invisible Man, 2020, Leigh Whannell], **Čarlijevi angelčki** [Charlie's Angels, 2019, Elisabeth Banks], **Terminator: Temačna usoda** [Terminator: Dark Fate, 2019, Tim Miller]). To seveda ni naključje. April Wolfe razlaga: »To niso naključni posamezniki, temveč ljudje, ki delujejo organizirano, masovno, da dobijo tisto, kar želijo. Tega se zavedajo in zavedajo se, da bodo korporacije in studii kapitulirali pred njihovimi zahtevami zgolj zato, ker so tako glasni. To lahko primerjam z zelo majhnim odstotkom ljudi tukaj, v ZDA, ki nočejo nositi mask za zaščito pred koronavirusom. Dobro so organizirani, ker to počnejo že daljši čas, tako da so glasni in nadležni – in da, pretežno so belci in moški. V ZDA pa imamo dolgo zgodovino tega, da bolj resno jemljemo zahteve takih ljudi.«

To še potrjuje odziv Blumhousa ob izidu *Črnega božiča* na videu, ki ga je pospremila sporočilo za medije, v katerem so zapisali, da režiserka Sophia Takal ni načrtovala filma, ki bi bil sovražen do moških. April Wolfe se ob spominu na to prične glasno smejeti: »O moj bog, pri trženju tega filma je

bilo toliko napak, pogosto me je bilo malo sram. Seveda je to sporočilo napisal moški in moram reči, da je bila to ena večjih žalitev, ki sem jih prejela za svoje delo.«

Feminizem, rasizem in genocid

Da je IMDb postal eno ključnih bojišč kulturne vojne pri filmih, je prvič prišlo na dan pri filmu **The Promise** (2016, Terry George), ki je postavljen v čas armenskega genocida. Čeprav ima trenutno dokaj povprečno oceno 6,4, so skoraj vse ocene 10 ali pa 1, vmes ni praktično nič. Na Twitterju in straneh, kot je Reddit, je seveda še huje. Ali to pomeni, da so družbeni mediji sploh lahko dober forum za diskusijo o filmih, ali pa je filmu z nekaj ostrine zdaj usojeno, da postane zgolj tarča v nepomembni bitki? April Wolfe se zamisli ob formulaciji odgovora; videti je, da je o tem že precej razmišljala: »Mislim, da je težava v tehnologiji, ker je že tako dolgo neregulirana, saj smo nanjo gledali kot na libertarno orodje, ki daje glas vsem, jih demokratizira. Težava pa je, da daje glas tudi takim, ki namenoma sabotirajo. Ena rešitev je portal Rotten Tomatoes, kjer gre na bolje, saj so se tega lotili veliko bolj resno. Gledalec tam namreč ne more oddati ocene, če ni kupil vstopnice za film (portal je v lasti prodajalca vstopnic Fandango, op.a.), kar je korenito spremenilo ocene. Družbeni mediji pa so ušli z vajeti, saj je zelo težko imeti iskrene pogovore brez odkrite moderacije, pri kateri bi nekdo razsodil, ali je argument podan v dobri ali pa v slabi veri. Ne vem, kako se tega lotiti; bomo videli, kako se bodo stvari razvile.«

V zadnjih letih poleg filmov z močnimi ali pa nevsakdanjimi junakinjami negativne burne odzive dobivajo tudi tisti, v katerih se v glavnih vlogah pojavljajo junaki drugih ras, še posebej je bil denimo na tnalu **Poslednji jedi** (Star Wars: The Last Jedi, 2018, Rian Johnson), kjer imamo oboje. Rasizem in mizoginija pogosto hodita z roko v roki, April Wolfe pa ocenjuje, da je razlog v novih paradigmah zgodbe in nastajajočih kulturnih spremembah. »Pri grozljivkah je popularen trop zadnjega dekleta in pri *Črnem božiču* smo ugotovili, da je težava v tem, da so oboževalci pripravljani sprejeti zgolj eno zadnje dekle – ni jim všeč, če jih več združi moči. Želijo si eno izjemno dekle, takšno, ki ima izredno moške značilnosti; tako se jim zdi, da se lažje identificirajo z njo. V *Črnem božiču* smo načrtno hotele preobraziti vlogo zadnjega dekleta v skupino žensk. To vidite tudi v *Pticah roparicah*, saj je očitno v kulturni podzavesti, da se to mora spremeniti. Čeprav sva s Cathy Yan ustvarjali precej drugačnega filma, so med njima vzporednice, ki kažejo na potrebo po družbeni spremembi.«

¹ Zanimivo, a povedno naključje, da je med spletnimi zadetki za ta termin v slovenščini na prvem mestu spletna stran Nova24TV. Očitno so osrednji spletni vir za to obliko sovraštva ... ki ne pesti nikogar. Je pa njihovo izpostavljanje tega termina zanimivo tudi v kontekstu zaključkov, ki jih ima April Wolfe glede tega, iz kakšnih ozadij izvirajo kritiki feminizma v *Črnem božiču* – posledično je mogoče sklepati, da ima ta novičarski portal ambicije v svoji publikli vzgojiti podobne akterje.

OSMI POTNIK (1979)

ČRNI BOŽIČ (2019)

PTICE ROPARICE (2019)

Zadnje dekle je trop grozljivk, specifično slasherjev, ki ga je identificirala Carol J. Clover v svoji prelomni knjigi *Men, Women and Chain Saws* iz leta 1992 in med drugim vključuje, da je ta junakinja fantovska po naravi in ima tudi fantovsko ime, denimo Ripley iz **Osmega potnika** (*Alien*, 1979, Ridley Scott) ali Sal iz **Teksaškega pokola z motoriko** (*The Texas Chain Saw Massacre*, 1974, Tobe Hopper). V *Črnem božiču*

imajo fantovska imena in poteze skoraj vse junakinje (Riley, Kris, Marty in Jesse), kar je bila, kot razlaga April Wolfe, povsem zavestna odločitev in del igre s pričakovanji gledalcev: »Sophia je izbrala imena in nekatere značilnosti junakinj. Kmalu sem ugotovila, da je to idealno, saj nam je omogočilo, da lahko gledalcem damo lažen občutek udobja, ko mislijo, da vedo, kaj se bo zgodilo. Hkrati smo pri ustvarjanju filma

stremeli tudi k temu, da dekleta ne ustrezajo zgolj stalnicam in pričakovanjem žanra, temveč da so raznolika in pa realistična, kar nam je po mojem tudi uspelo.«

Drugi trop slasherjev je ta, da temnopolti junak običajno umre prvi, kar je v *Črnem božiču* znova postavljeno na glavo, kot ocenjuje Wolfe, je pa tudi pomemben razlog za nezadovoljstvo med »pravimi« oboževalci grozljivk. »Naša temnopolta Kris, ki je glasna, pove svoje mnenje in se bori za enakost, je tiste vrste lik, ki je v tipičnih grozljivkah, sploh v slasherjih, pogosto kaznovan za to, ampak mi smo se odločili, da jo bomo proslavili, saj je ona tista, ki na koncu reši dan. Mislim, da smo s tem filmom zadele toliko sprožilcev, da ga mnogi sploh še ne zmorejo oceniti; upam, da bodo čez nekaj let, ko se to razkadi, ljudje zmožni gledati ta film z odprtimi mislimi in dognati njegov namen.«

Kontroverznost žensk in problematični trendi

Spletne skupnosti, ki so zlivale žolč nad *Črnim božičem*, so zanimivo analizirane v predlanski knjigi Donne Zuckerberg *Not All Dead White Men*: pod drobnogled vzame aktiviste za t. i. pravice moških, ki skozi prirejene filozofske nauke trdijo, da razumejo ženske bolje, kot se razumejo same. Najbolj zagrizeni forumaši trdijo, da filmi, kot je *Črni božič*, sovražijo moške, še posebej belce, a med njimi se najdejo tudi taki, ki trdijo, da razumejo in spoštujejo ženske ter feminizem, medtem ko jih ta film ne. Podobno so seveda trdili že za *Čudežno žensko*, *Izganjalce duhov* (*Ghostbusters*, 2016, Paul Feig), *Ptice roparice* in celo *Pobesnelega Maxa: Cesto besa* (*Mad Max: Fury Road*, 2015, George Miller). Omemba tovrstnih kritik nasmeji April Wolfe, ki omeni, da je niso presenetile »zaradi moških, s katerimi sem hodila v preteklosti«, sicer pa je bila tarča šovinističnih očitkov že, ko je bila filmska kritičarka, tako da hitro prepozna, od kod izhajajo posamezni kritiki. »Kadar se kdo ni strinjal z mojo oceno – sploh pri filmih, kjer so imele ključne vloge ženske ali ljudje drugih ras – so bili to pogosto moški, ki so imeli isto retoriko, uporabljali iste besede, ki so jih našli na Redditu ali 4chanu, in po teh ključnih besedah lahko hitro ugotoviš, kdaj gre za lažne trditve, zavite v filozofijo. Tako da sem to pričakovala tudi pri tem filmu, nisem pa si predstavljala, da bo tako hudo.«

Predsodki proti režiserkam so na neki način dokaj nova pogruntavščina, saj je pred dvajsetimi leti izšel film *Ameriški psiho* (*American Psycho*, 2000), ki je temeljil na zelo kontroverzni literarni predlogi Breta Eastona Ellisa. Ko je studio odobril snemanje, so načrtno izbrali režiserko, Mary Harron, da bi bil film tako manj problematičen.

Nekoliko podoben pristop smo videli tudi pri **50 odtenkov sive** (*Fifty Shades of Grey*, 2015), vendar je bil rezultat manj navdušujoč in je bila pri nadaljevanjih režiserka Sam Taylor-Johnson hitro zamenjana z režiserjem Jamesom Foleyjem. April Wolfe sem povprašal, ali meni, da bi bil tak pristop mogoč tudi danes. »Ne vem, če bi delovalo, a gre tudi za to, da je *Ameriški psiho* zelo poseben primer zaradi zloglasnosti in kontroverznosti knjige. Mnoge feministke so ga kritizirale že pred začetkom snemanja; tudi ko je prišel v kino, je bil slabo sprejet, saj ga je redko kdo razumel. Meni je bil všeč, ampak potreboval je dobro desetletje, da je našel publiko. Vsekakor pa take odločitve pomenijo dodatno delo za režiserko, saj se mora ukvarjati še s podobo celega projekta.«

Ampak – bi bila pri potencialni predelavi *Ameriškega psiha* (ki trenutno ni v načrtu) ponovno izbrana ženska? April Wolfe meni, da nikakor ne, in ima za to tudi dober argument. »Poglejte si, kaj se je zgodilo z **Mačjim pokopališčem** (Pet Semetary). Prvi film iz leta 1989 je režirala Mary Lambert in je bil po mojem mnenju po krivem kritiziran, češ da to ni prava grozljivka. Ko se je studio lani odločil za novo različico filma – ki je slovel po tem, da je ena redkih grozljivk z režiserko za kamero – so projekt predali dvema moškima. Meni je bil pristop, ki ga je ubrala Mary Lambert, všeč; menim, da je izpostavila nekatera razmerja med liki na nepričakovan način. Tako je bil film poseben, medtem ko pri novi različici nisem opazila prav nič podobnega. Podobno je tudi dogajanje povezano z novo različico filma **Frankensteinova nevesta** (*Bride of Frankenstein*), kjer so vsi več let govorili, da bi se morebitne predelave morala nujno lotiti režiserka ali pa scenaristka, a je zdaj pod scenarijem podpisanih pet moških, posnel pa naj bi ga David Koepp. Preprosto ne razumem, zakaj bi želeli vzeti zgodbo, ki je tako globoko povezana s tem, kaj pomeni biti ženska, in jo predati moškimi, sploh po tem, ko so vsi več let govorili, da potrebuje žensko perspektivo.«

Pogovor zaključiva z najbolj izstopajočim dialogom iz *Črnega božiča*. Ko se junakinje znajdejo pod plazom kritik zaradi svoje pesmi o spolnem nadlegovanju študentov iz priljubljene bratovščine, Riley izjavi: »Nismo navdihnile ljudi, ampak smo jih razjezile!« April Wolfe se nasmehe, saj je to vprašanje očitno že pričakovala, in razloži: »Jasno sva se s Sophio zavedali, kaj delava, ko sva ustvarjali te like. To se zgodi vsakič, ko kaka ženska pove mnenje, ki izziva avtoriteto. Vse je bilo tako predvidljivo, da sva to kar vključili v scenarij. In ko se najdejo gledalci, ki bentijo, da sovražijo ta film, jih hočem vprašati, ali morda zato, ker jim pove, kako se bodo odzvali (smeh).«